

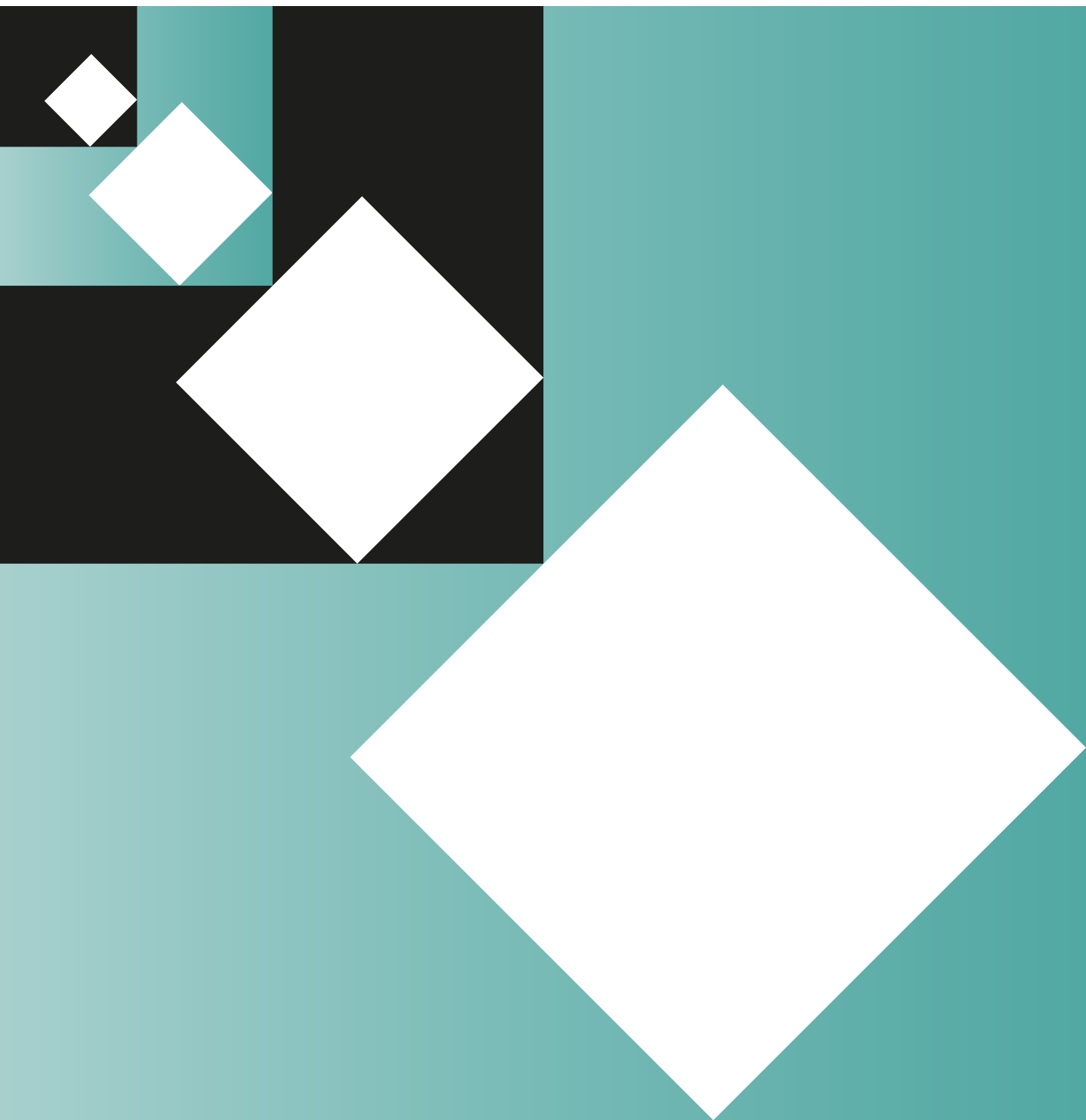
Samenvatting

KINDERMISHANDELING 2010

Leiden Attachment Research Program

TNO Child Health

Lenneke Alink / Rien van IJzendoorn / Marian Bakermans-Kranenburg / Fieke Pannebakker
Ton Vogels / Saskia Euser

Kindermishandeling in Nederland Anno 2010

De Tweede Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen (NPM-2010)

Leiden University

TNO

Lenneke Alink¹, Rien van IJzendoorn¹, Marian Bakermans-Kranenburg¹,
Fieke Pannebakker², Ton Vogels² en Saskia Euser¹

¹Leiden Attachment Research Program
Algemene en Gezinspedagogiek
Centrum voor Gezinsstudies
Universiteit Leiden

²TNO

In opdracht van:
Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Augustus 2011 ©

CASIMIR
PUBLISHERS

Vormgeving: Bentall_Bommeljé
Beeld voorkant: Bentall_Bommeljé - vrije bewerking op schilderij van Theo van Doesburg,
'Arithmetic Composition' (1930)

Drukwerk: Drukkerij van der Linden, Leiden

WEBSITE: www.LeidenAttachmentResearchProgram.eu
(Voor een digitale versie van het rapport, en additionele informatie)

Voorwoord	5
Samenvatting	7
1. Achtergrond en opzet van het onderzoek	11
<i>Doel en belang van het onderzoek</i>	13
<i>Onderzoeksvragen</i>	13
<i>Opzet van het onderzoek</i>	14
2. Uitkomsten: De prevalentie van kindermishandeling in Nederland	15
<i>Prevalentie: de informantenstudie</i>	15
<i>Prevalentie: de scholierenstudie</i>	16
<i>Trend van 2005 naar 2010</i>	18
<i>Risicofactoren</i>	21
<i>Beperkingen van de prevalentiestudies</i>	26
<i>Preventieve interventies</i>	28
<i>Herhaald pleidooi voor herhaalde prevalentiemetingen in Europees verband</i>	29
<i>Conclusie: geen daling</i>	30
Referenties	31

Voorwoord

De Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen (NPM-2010) is de tweede studie naar de omvang en aard van mishandeling van kinderen en jeugdigen van 0-17 jaar in Nederland. Kindermishandeling is in deze studie omschreven als alle (psychische of fysieke) verwaarlozing en geweldpleging tegen kinderen en jeugdigen door of vanwege hun ouders of andere verzorgers.

Dit is een samenvatting van het eindrapport over de opzet, onderzoeksmethoden, en uitkomsten van de NPM-2010. Het volledige rapport kunt u downloaden van www.LeidenAttachmentResearchProgram.eu. Het onderzoek werd uitgevoerd in opdracht van het voormalig ministerie voor Jeugd en Gezin (nu Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS)). De onderzoeksgroep is de begeleidingscommissie (Anne-Marie van der Tuin en Caroline Rutten-Stichter (VWS) en Annemieke Ribberink (Veiligheid en Justitie)) erkentelijk voor haar bijdrage aan de totstandkoming van dit verslag. De onderzoeksgroep is ook de volgende personen erkentelijk voor hun bijdragen aan dit project: Renate Bahlmann, Marleen de Borst, Marjanne van Esveld, Annette van Noort, Angela Scheepers, Anne-Fleur Vischer, Joke Larrewijn-Schillemans, Anita Pronk, Lieneke Jooren, Rosanne Schoorl, Sake Schoorl en Aram Limpens voor hun assistentie bij de dataverzameling en -verwerking. Ook gaat onze dank uit naar alle Bureaus Jeugdzorg voor het ter beschikking stellen van de gegevens van de Advies- en Meldpunten Kindermishandeling (AMK) en naar Ria Leferink (Ordina) voor haar ondersteuning hierbij. Ook willen wij de jeugdartsen en -verpleegkundigen die zich beschikbaar stelden als vertrouwenspersoon bij het scholierenonderzoek danken voor de bereidheid dat te doen. Verder dank aan prof. dr. F. Lamers-Winkelmann en dr. B. Bijl voor het ter beschikking stellen van gegevens van de studie Scholieren over Mishandeling (SOM-2006), en aan Judi Mesman en Elise Dusseldorp voor hun data-analytische adviezen. Uiteraard zijn alle tekortkomingen in het rapport voor rekening van de auteurs.

Onze dank gaat natuurlijk vooral uit naar de 1.127 professionals die in allerlei sectoren van de samenleving beroepsmatig met kinderen te maken hebben en die bereid waren aan deze studie mee te werken. Hun observaties van kindermishandeling gedurende de herfst van 2010 vormen het fundament van deze prevalentiestudie. We danken ook de 1.936 scholieren voor hun bereidheid over hun ervaringen met mishandeling te rapporteren.

Lenneke Alink, Rien van IJendoorn en Ton Vogels

Leiden, augustus 2011

namens de onderzoeksgroep

(alinklra@fsw.leidenuniv.nl)

Samenvatting

De aanleiding

Vijf jaar geleden zijn twee onderzoeken uitgevoerd met de vraag hoe vaak mishandeling voorkomt, één onder AMK's en beroepskrachten werkzaam met kinderen en één onder middelbare scholieren. De vraag was of de prevalentieschattingen van kindermishandeling in 2010 verschillen ten opzichte van 2005 en of dezelfde risicofactoren een rol spelen. De tweede Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van kinderen en jeugdigen (NPM-2010) is uitgevoerd om een antwoord te geven op deze vragen.

Opzet van de studie

De NPM-2010 bestaat uit twee delen: een informantenstudie en een scholierenstudie. Aan de informantenstudie hebben meer dan 1.100 beroepskrachten deelgenomen die geografisch over alle delen van Nederland zijn gespreid. Deze professionals hebben beroepsmatig met kinderen te maken in allerlei sectoren van de samenleving zoals onderwijs, juridische en sociaal-medische zorg.

De beroepskrachten hebben gedurende drie maanden in 2010 voor elk kind bij wie ze een vorm van mishandeling vermoedden een formulier ingevuld. Zij kregen daarbij omschrijvingen van wat onder mishandeling wordt verstaan. De casussen zijn vervolgens door getrainde codeurs gecodeerd om het type mishandeling betrouwbaar vast te stellen. Ook is gebruik gemaakt van de formele registraties van kindermishandeling in 2010 door de 15 Advies- en Meldpunten Kindermishandeling (AMK) in heel Nederland.

De steekproef van de scholierenstudie bestond uit bijna 2.000 leerlingen in de eerste vier jaren van het middelbaar onderwijs, gespreid over de verschillende vormen van onderwijs en over alle delen van Nederland. Zij hebben een vragenlijst ingevuld over hun eigen ervaringen met mishandeling in het gezin.

De prevalentie van kindermishandeling in 2010

De geschatte omvang van kindermishandeling in 2010 (de jaarprevalentie) op basis van de informanten- en AMK-meldingen komt uit op ongeveer **34 gevallen van kindermishandeling op iedere 1.000 kinderen**. Vooral verwaarlozing komt veel voor. Het gaat dan om fysieke verwaarlozing, verwaarlozing van het onderwijs, en emotionele verwaarlozing, waaronder ook het getuige zijn van huiselijk geweld valt. De scholierenstudie wijst uit dat ongeveer 187 per 1.000 leerlingen in 2010 zich slachtoffer voelt van kindermishandeling. Die schatting is echter, net als in 2005, gebaseerd op een ruimere definitie van wat onder kindermishandeling verstaan moet worden. Als we voor de scholierenstudie de (strengere) criteria van de informantenstudie aanhouden gaat de schatting voor deze zelfrapportage omlaag naar 99 per 1.000 jongeren.

De trend van 2005 naar 2010

Er zijn drie vergelijkingen over de tijd mogelijk: de meldingen door de informanten, de AMK-meldingen, en wat de scholieren over zichzelf rapporteren. Met dezelfde schattingsprocedures als in 2010 is voor de informantenmeldingen uit 2005 de schatting 24,1 per 1.000 kinderen. In 2010 is dit 27,4 per 1.000 kinderen. Voor de AMK-gegevens is de relatieve stijging een stuk forser: van 3,8 naar 6,4 per 1.000 kinderen. Wat hier vooral opvalt, is de stijging in het aantal gevallen van onderwijs- en emotionele verwaarlozing en getuige zijn van geweld in het gezin. De prevalentie van mishandeling op basis van de scholierenstudie is gelijk gebleven ten opzichte van 2005.

AMK- en informantenmeldingen zijn dus de afgelopen vijf jaar toegenomen terwijl de scholierenstudie ongeveer dezelfde prevalentie laat zien. Mogelijk zijn door de grotere aandacht voor kindermishandeling in de politiek en in de media beroepskrachten meer alert op signalen van kindermishandeling en maken zij daar vaker melding van. De prevalentiecijfers zijn schattingen met een foutenmarge, en bij vergelijkingen van de metingen in 2005 en 2010 moet rekening worden gehouden met enkele verschillen in de procedures.

De prevalentiecijfers zijn gebaseerd op gevallen van kindermishandeling die zich hebben voorgedaan in 2010. Kinderen die in de jaren voorafgaand aan 2010 zijn mishandeld maar niet meer in 2010 zelf, zijn niet meegeteld. De prevalentie van kindermishandeling in de hele jeugd ('life-time prevalence') ligt zonder twijfel hoger dan de jaarprevalentie voor 2010.

Risicofactoren

Het risico op kindermishandeling is ruim 8 keer groter in gezinnen met zeer laag opgeleide ouders, terwijl werkloosheid van beide ouders het risico bijna 5 keer vergroot. Ook een allochtone achtergrond betekent een verhoogd risico op kindermishandeling, maar dat verhoogde risico valt weg voor traditioneel allochtonen (van Marokkaanse, Turkse, Surinaamse, Antilliaanse herkomst) als het gemiddeld lagere opleidingsniveau wordt verdisconteerd. Voor traditioneel allochtonen met een laag opleidingsniveau is het risico niet groter dan dat voor autochtonen met een vergelijkbaar opleidingsniveau. Voor nieuw allochtonen (veelal vluchtelingen) blijft een verhoogd risico bestaan, ook als we rekening houden met het opleidingsniveau. Mogelijk spelen trauma's in deze gezinnen daarbij een belangrijke rol. Verder is het risico op mishandeling groter in éénoudergezinnen, in gezinnen met drie of meer kinderen en in stiefgezinnen. Deze risicofactoren zijn niet nieuw of verrassend en behoren tot de gezinskenmerken die ook in de vorige prevalentiestudie werden gevonden. De effecten van de risicofactoren in 2005 en 2010 zijn opvallend gelijk. Het onderzoek maakt ook duidelijk dat kindermishandeling zeker niet alleen bij de hierboven genoemde risicogroepen voorkomt.

Preventie van kindermishandeling

Net als in 2005 is het risico op kindermishandeling groter bij werkloze ouders en ouders met een zeer laag opleidingsniveau (geen afgeronde opleiding na de basisschool). We pleiten dus ook nu weer voor effectief scholings- en werkgelegenheidsbeleid gericht op de laagst geschoolden. Hoewel een causaal verband niet is aangetoond verwachten we dat dergelijk beleid een grote bijdrage levert aan de vermindering van kindermishandeling. Ook laten gezinnen met alleenstaande ouders en gezinnen met drie of meer kinderen een groter risico op kindermishandeling zien. Opvoeding in deze gezinnen is een uitdagende taak, waarbij ouders enige ondersteuning goed kunnen gebruiken. De beschikbaarheid van kostenloze kinderopvang van hoge kwaliteit betekent verbreding van het netwerk van opvoeders rond het kind en vergroting van de mogelijkheden voor ouders met elkaar en met professionele opvoeders in contact te komen. Uiteraard zullen alle vormen van verwaarlozing, seksueel misbruik en mishandeling van de kinderen in de kinderopvang en andere organisatorische verbanden (kerk, sport, verenigingsleven) uitgesloten moeten worden, niet alleen door protocollen maar ook door (controle op de) naleving ervan. Brede inzet van gedragsgerichte preventieve interventies kan ouders beter toerusten voor de zware taak van opvoeden. Consultatiebureaus hebben een unieke rol in het volgen van kinderen en hun ouders gedurende de eerste levensjaren, en moeten alle ruimte krijgen om op verantwoorde wijze opvoedingsondersteuning gestalte te geven.

Herhaalde peilingen in Europees verband

Om in de toekomst meer te kunnen zeggen over de effecten van het beleid rondom kindermishandeling zijn herhaalde peilingen van de prevalentie van kindermishandeling in Nederland nodig. De Amerikaanse overheid financiert al tientallen jaren de kostbare herhaalde metingen van de National Incidence Studies (NIS) via het United States Department of Health and Human Services. Als de systematische aanpak van de NPM-2010 in meer landen van de Europese Unie zou worden ingevoerd, kunnen we beter inzicht krijgen in de effecten van de verschillen in sociaal-economisch beleid en gezinsbeleid op de prevalentie van kindermishandeling.

Conclusie: geen daling

De intensievere politieke en publieke aandacht voor kindermishandeling van de laatste jaren hebben professionals vermoedelijk alerter gemaakt op signalen van kindermishandeling, wat heeft geresulteerd in een toegenomen aantal meldingen. Toch kunnen we niet zonder meer spreken van een stijging in het feitelijke aantal slachtoffers van kindermishandeling. Dit aantal lijkt gelijk te zijn gebleven, zeker in de ogen van de scholieren. Ook de risicofactoren zijn ongeveer dezelfde gebleven, te weten zeer lage opleiding, werkloosheid, nieuw-allochtone herkomst, alleenstaand ouderschap, en een gezin met drie of meer kinderen.

Het aantal slachtoffers van kindermishandeling is in ieder geval niet gedaald. Daarop wijzen de cijfers afkomstig van elk van de drie bronnen: de informanten, de AMK's, en de scholieren. Meer beleidsmatige en preventieve aandacht voor kindermishandeling heeft wel geleid tot

een toename in het aantal meldingen maar nog niet tot een merkbare daling in het feitelijke aantal slachtoffers. Wellicht is er meer tijd nodig om veranderd beleid te zien uitmonden in een vermindering van kindermishandeling en afname van emotionele verwaarlozing en geweld in het gezin. Daarnaast zijn structurele investeringen in een krachtiger aanpak wenselijk, door opvoedingsondersteuning voor ouders in het eerste jaar als voorbereiding op geweldloos ouderschap algemeen te maken.

Achtergrond en opzet van het onderzoek

I.

Kindermishandeling wordt gezien als de aantasting van de integriteit van het kind als persoon. Zo schreef de Raad voor het Jeugdbeleid in 1988 in de nota *Kindermishandeling vermeldenswaard*: 'Vanuit de erkenning van het grondrecht van de integriteit van het eigen lichaam, vanuit het erkennen en waarderen van de persoonlijkheid van jongeren en kinderen, en vanuit een visie op opvoeding volgens het persoonsmodel, komt de Raad tot de conclusie dat het gebruik van geweld tegen kinderen afgewezen moet worden en niet verdedigbaar is.' Op 20 november 1989 werd in New York het Verdrag inzake de Rechten van het Kind van de Verenigde Naties opgesteld, dat op 8 maart 1995 voor Nederland in werking trad. Artikel 19 van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind verplicht de overheid alle passende maatregelen te nemen ter bescherming van kinderen tegen alle vormen van geweld, misbruik of verwaarlozing.

Het begrip kindermishandeling kent vele verschillende definities en de definities die er zijn worden steeds aangepast en verscherpt. Voor elk wetenschappelijk onderzoek wordt opnieuw een omschrijving bepaald. In 2004 is de volgende definitie van kindermishandeling vastgelegd in de Wet op de Jeugdzorg: Kindermishandeling is "...elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard, die de ouders of andere personen ten opzichte van wie de minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of van onvrijheid staat, actief of passief opdringen, waardoor ernstige schade wordt berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychisch letsel" (Wet op de Jeugdzorg, artikel 1, lid m). Vooral van belang hierbij is de relatie van afhankelijkheid of onvrijheid van het kind ten opzichte van diegene door wie het wordt mishandeld. Het is deze wettelijk verankerde omschrijving van kindermishandeling die leidraad zal zijn in deze studie.

Studies in binnen- en buitenland hebben aangetoond dat kindermishandeling en verwaarlozing op korte termijn leiden tot ernstig verstoorde gehechtheidsrelaties (Cyr, Euser, Bakermans-Kranenburg & Van IJzendoorn, 2010) en op langere termijn tot psychiatrische klachten en cognitieve en neurobiologische veranderingen. Kindermishandeling gaat samen met een verhoogde kans op het ontwikkelen van depressie en angst, maar ook met bijvoorbeeld slechter functioneren van het werkgeheugen. Daarnaast zijn er epigenetische veranderingen in het brein gevonden bij mensen die in hun jeugd mishandeld werden (McGowan et al., 2009; Van IJzendoorn et al., 2010). Deze bevindingen sluiten nauw aan bij experimenteel dieronderzoek naar de gevolgen van chronische stress op emotioneel, cognitief en neurobiologisch functioneren (Meaney, 2010).

Blootstelling aan mishandeling in de eigen jeugd is een risicofactor voor de volgende generatie. In prospectief onderzoek blijkt de intergenerationele overdracht van kindermishandeling te moeten worden geschat op ongeveer 30% (Sroufe, Egeland, Carlson, & Collins, 2005). Dat impliceert tegelijk dat 70% van de ouders die mishandeld zijn, zelf zijn of haar kind(eren) niet gaat mishandelen; het is dus geen onafwendbaar lot. Wat onderscheidt families of individuen die kans zien om de overdracht van mishandeling te doorbreken van families of individuen

waar die overdracht wel plaatsvindt? Er zijn aanwijzingen dat biologische factoren een (directe of indirecte) rol spelen, bijvoorbeeld verschillen in fysiologische reacties op het horen van een huilende baby (Out, Pieper, Bakermans-Kranenburg, & Van IJzendoorn, in press). Maar ook de inbreng van de partner en de sociale ondersteuning spelen een rol (Sroufe, et al. 2005). Dergelijke factoren kunnen we bij de huidige prevalentiestudie niet in beeld brengen. Daarin worden uitsluitend pedagogische en sociale risicofactoren onder de loep genomen. Aan psychologische en neurobiologische factoren die samenhangen met het ouderschap van kindermishandeling (en ook de mogelijke psychische en sociale gevolgen ervan voor de kinderen) zullen we hier geen aandacht kunnen schenken. Niettemin moet een volledig verklaringsmodel van kindermishandeling en haar gevolgen het gehele spectrum van moleculair tot sociale omgeving omvatten en integreren, en daarvoor zijn zowel prevalentiestudies nodig als dieptestudies gericht op bijvoorbeeld intergenerationele overdracht van mishandeling en verwaarlozing (Van IJzendoorn, Bakermans-Kranenburg, & Alink, 2010).

Spelen kinderen zelf een rol bij het uitlokken van kindermishandeling, bijvoorbeeld door hun lastige of opstandige gedrag? De tweelingstudie van Jaffee et al. (2004) naar genetische en omgevingsinvloeden op vormen van harde opvoeding en mishandeling geeft hierop een antwoord: kinderen met een verschillende (genetische) bagage kunnen hun ouders meer of minder prikkelen tot een harde aanpak. Maar de grenzen van het effect van kinderen op het gedrag van hun ouders lijken vóór mishandeling te liggen. De studie van Jaffee en collega's liet zien dat kindermishandeling vooral met factoren samenhangt die tussen gezinnen verschillen, dus met omgevingsfactoren die met de invloed van het kind niets van doen hebben. Niet het kind zelf, maar de omgeving is dus verantwoordelijk voor kindermishandeling.

Niettemin kunnen genetische verschillen tussen kinderen van groot belang zijn voor begrip van de differentiële effecten van kindermishandeling. Er kan sprake zijn van een verschil in kwetsbaarheid voor de gevolgen van harde opvoeding of mishandeling in de kindertijd (Caspi et al., 2002). Bovendien steunt recent onderzoek het model van verschil in ontvankelijkheid of 'differential susceptibility' (Belsky, Bakermans-Kranenburg, & Van IJzendoorn, 2007). Dat wil zeggen dat individuen die door hun (persoonlijkheids-, biologische, of genetische) kenmerken het meest kwetsbaar zijn voor negatieve ervaringen ook het meest kunnen profiteren van positieve invloeden (Bakermans-Kranenburg & Van IJzendoorn, 2007; 2011; Ellis et al., 2011; Van IJzendoorn, Bakermans-Kranenburg, & Mesman, 2008). Dat geeft grond voor enig optimisme over het effect van interventies op juist de meest kwetsbare kinderen en ouders. Maar hoe groot is eigenlijk de groep mishandelde en/of verwaarloosde kinderen in Nederland?

Pas enkele jaren geleden is voor het eerst onderzocht hoeveel kinderen in Nederland het slachtoffer van kindermishandeling zijn. In de NPM-2005 studie werd de omvang van kindermishandeling geschat op ruim 107.000 gevallen (Van IJzendoorn et al., 2007). De prevalentie voor 2005 is daarmee ongeveer 30 gevallen van kindermishandeling op iedere 1000 kinderen. De

meerderheid van de gevallen betrof vormen van verwaarlozing, te weten fysieke en emotionele verwaarlozing en verwaarlozing van het onderwijs. De schatting van het aantal slachtoffers van seksuele mishandeling was ruim 4.700 gevallen; seksuele mishandeling is daarmee kwantitatief gezien de minst omvangrijke vorm van kindermishandeling. Fysieke mishandeling kwam in ruim 19.000 gevallen voor. Bijna een kwart van de slachtoffers van kindermishandeling onderging seksuele en/of fysieke mishandeling.

Het Scholieren Over Mishandeling (SOM) onderzoek dat ongeveer in dezelfde periode werd uitgevoerd maar gebruik maakte van zelfrapportage door scholieren uit de eerste vier klassen van het middelbaar onderwijs, gaf hogere prevalenties te zien (195 van de 1000 jongeren gaf aan met mishandeling te maken te hebben gehad; Lamers-Winkelmann et al., 2007). De spreiding van de onderzochte scholen over het land was echter onvolledig (een aantal grote provincies bleef buiten beschouwing) en het aantal onderzochte scholen (N = 14) was ook relatief klein. Daarnaast kwam de operationele definitie van het begrip kindermishandeling niet exact overeen met die in NPM-2005. In de NPM-2010 rapporteren we over een tweede scholierenstudie met een breder bereik, en we zullen ook de definitie van kindermishandeling meer in lijn brengen met die van de informantenstudie.

Doel en belang van het onderzoek

Het doel van de NPM-2010 is inzicht verschaffen in de prevalentie van verschillende typen van kindermishandeling in Nederland, mede met het oog op het omlijnen van risicogroepen ten behoeve van het gericht opzetten van preventie- en interventieprogramma's. Ook wordt hiermee een periodieke monitor gerealiseerd waarmee de invloed van beleid en hulpverlening kan worden getraceerd.

Onderzoeksvragen

In dit onderzoek stellen we ons de volgende onderzoeksvragen:

- Hoe vaak komt kindermishandeling in Nederland voor?
- Welke typen mishandeling komen voor?
- Wat kenmerkt de slachtoffers van kindermishandeling en de gezinnen waarin kindermishandeling plaatsvindt?
- Wat zijn de verschillen in prevalentie van kindermishandeling en in de risicofactoren ten opzichte van de NPM-2005?

Opzet van het onderzoek

In de Amerikaanse onderzoeksliteratuur worden schattingen over de omvang van kindermishandeling vaak vergeleken met 'het topje van de ijsberg', omdat slechts een beperkt deel van kindermishandeling zichtbaar is (Creighton, 2002). Voor de zichtbaarheid van kindermishandeling worden vijf niveaus onderscheiden: (1) gevallen gemeld bij Child Protective Services (CPS; vergelijkbaar met de Nederlandse Advies en Meldpunten Kindermishandeling; (AMK)); (2) gevallen gemeld bij andere overheidsinstanties (bijv. politie, rechtbank); (3) gevallen gemeld door professionals die niet tot een justitiële instantie behoren (bijv. scholen, dagopvang, huisartsen, ziekenhuizen, consultatiebureaus, sociale voorzieningen, geestelijke gezondheidszorg); (4) gevallen bekend binnen de maatschappij (buren, gezinsleden, familieleden) die niet gemeld worden bij 1 of 2; (5) alle overige, onbekende gevallen van kindermishandeling (National Incidence Studies of Child Abuse and Neglect (NIS); Creighton, 2002, p. 5).

In de NPM-2005 werden de eerste drie niveaus bestreken, de laatste twee niveaus bleven buiten beschouwing. De NPM-2005 methode is uitsluitend gebaseerd op melding van gevallen van kindermishandeling door professionals die beroepshalve met kinderen en jeugdigen werken, en door deskundigen op het terrein van kindermishandeling werkzaam bij de AMK's (zie voor de beschrijving van de methode hoofdstuk 2). In het huidige onderzoek, de tweede Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van kinderen en jeugdigen (NPM-2010) zal ook het niveau 5 in beschouwing worden betrokken doordat mogelijke slachtoffers van kindermishandeling zelf de gelegenheid krijgen over hun ervaringen te rapporteren. Hoewel er nadelen kleven aan het gebruik van zelfrapportage op een gevoelig terrein als kindermishandeling (zie Van IJendoorn et al., 2007, voor een inhoudelijke en methodologische kritiek), kunnen we in dit onderzoek door koppeling van de informantenstudie en de scholierenstudie nagaan hoe discrepanties tussen beide onderzoeksmethoden kunnen worden verklaard, en kunnen we proberen tot een beter gefundeerde schatting te komen van onder- en bovengrenzen aan de prevalentie van kindermishandeling.

Uitkomsten:

De prevalentie van kindermishandeling in Nederland

Prevalentie: de informantenstudie

Meer dan 1.100 informanten verspreid over Nederland en over diverse sectoren van onderwijs, hulpverlening en rechtspleging rapporteerden 760 nieuwe gevallen van kindermishandeling in de periode van september – december 2010. Als we deze gegevens extrapoleren naar de populatie van kinderen in de leeftijd van 0-17 jaar komen we tot een schatting van 96.175 slachtoffers van kindermishandeling in 2010. In datzelfde jaar 2010 zijn 22.661 mishandelde kinderen gemeld bij de 15 AMK's. Dit betreft het aantal kinderen voor wie mishandeling is vastgesteld bij afsluiting van de casus. Rekening houdend met de dubbel gemelde gevallen bedraagt de uiteindelijke prevalentie voor 2010 naar schatting 118.836 gevallen. Het is beter om dit getal in een proportie uit te drukken, omdat dan de vergelijking met cijfers uit andere studies in binnen- en buitenland mogelijk is. In proporties uitgedrukt zien we dat bijna **34 per 1.000** kinderen in 2010 in Nederland zijn mishandeld. De vergelijking met de uitkomsten van een recente soortgelijke studie uitgevoerd in de Verenigde Staten van Amerika laat zien dat in Nederland slechts een marginaal lagere prevalentie is geobserveerd: 34 per 1.000, tegen 39,5 per 1.000 in de VS (Sedlak et al., 2010).

In bijna de helft van de gevallen is sprake van co-morbiditeit: bijna de helft van de mishandelde kinderen is slachtoffer van meerdere vormen van mishandeling. Onderscheid naar type mishandeling is dus tot op zekere hoogte arbitrair. We kunnen wel constateren dat seksueel misbruik het minst voorkomt van alle vormen van mishandeling. Naar schatting 2.939 kinderen zijn slachtoffer van deze ernstige vorm van mishandeling, en dat is 0,8 op de 1.000 kinderen. De meest voorkomende vorm van kindermishandeling is verwaarlozing, zowel emotionele als fysieke verwaarlozing. Verwaarlozing is overigens ook de minst onderzochte vorm van kindermishandeling, en we weten nog weinig van de prevalentie ervan over landen (Stoltenborgh, Van IJzendoorn, Euser, & Bakermans-Kranenburg, 2011). De gevolgen voor de ontwikkeling van de betrokken kinderen zijn goeddeels onbekend maar er zijn redenen om aan te nemen dat emotionele verwaarlozing ernstige gevolgen kan hebben voor het kind en zelfs in de ontwikkeling van het brein zichtbaar is (Van Harmelen et al., 2010). Kindermishandeling in de vorm van verwaarlozing moet dan ook niet worden onderschat, en verdient meer aandacht van hulpverleners, beleidsmakers en wetenschappers.

Bij het AMK zijn 22.661 kinderen gemeld in 2010 (het gaat hierbij dus niet om het aantal meldingen; dat ligt lager aangezien er regelmatig meer kinderen uit een gezin tegelijk worden gemeld). De schatting van het aantal mishandelde kinderen op basis van de informantengegevens is 96.175. Dat is dus ruim vier keer zoveel. Strikt genomen is de 'dekkingsgraad' van de AMK's nog steeds aan de lage kant hoewel het aantal meldingen bij de AMK's de afgelopen jaren drastisch is gestegen: van 3,8 naar 6,4 per 1.000 kinderen. Dat is een stijging van 68% ten opzichte van 2005. Ook zonder melding bij de AMK's kunnen mishandelde kinderen de behandeling krijgen waarop ze recht hebben. Vooral in gevallen waarin de ouders willen meewerken aan een

behandelingsplan opgesteld door de huisarts of door andere professionals blijft een AMK-melding vaak achterwege. Soms kan men de indruk hebben dat een officiële melding de broze relatie tussen hulpverlener en het gezin schade berokkent en goede ondersteuning belemmert (Ceelen, 2007). Toch is het belangrijk dat organisaties goede protocollen hebben over hoe te handelen bij vermoedens van kindermishandeling. In Nederland is momenteel een wetsvoorstel in de maak voor een verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling (zie www.meldcode.nl). Deze wet treedt vermoedelijk in 2012 in werking en zal organisaties (onder meer in de sectoren gezondheidszorg, jeugdzorg, justitie, onderwijs en welzijn) verplichten om over een meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling te beschikken en kennis hierover onder de medewerkers te bevorderen (zie www.meldcode.nl).

Prevalentie: de scholierenstudie

Bijna 2.000 scholieren hebben aan onze Scholierenstudie meegedaan. Ze zijn afkomstig uit meer dan 100 klassen van 29 scholen verspreid over Nederland en over de verschillende schooltypen. Daarbij waren VMBO scholen goed vertegenwoordigd (meer dan 60%), en was de spreiding over diverse etnische groepen relatief goed. Gebruik makend van de criteria voor kindermishandeling zoals die in eerste ronde, bij de SOM-2006 zijn gehanteerd, komen we tot de volgende prevalentieschatting: in 2010 rapporteerden 187 per 1.000 jongeren, oftewel bijna 19% dat ze in zich dat jaar slachtoffer van mishandeling hebben gevoeld. In absolute aantallen zijn dat naar schatting 183.623 jongeren. We hebben de vragen over mishandeling ook laten beoordelen door experts van de informantstudie (onze zeven getrainde en betrouwbare codeurs), en zij oordeelden unaniem over 13 van de 32 vragen als adequate indicatoren voor kindermishandeling volgens de strengere NIS/NPM-definities die we in de informantstudie gebruikt hebben. Dit maakt de vergelijkbaarheid met de informantstudie beter mogelijk. Met deze aangepaste set van items komen we op een prevalentie van **99 per 1.000** jongeren die aangeven met mishandeling te maken te hebben gehad in 2010. Een schatting van het absolute aantal mishandelde jongeren komt dan uit op 97.212 jongeren. Hiermee hebben we dus een schatting bepaald van de prevalentie van kindermishandeling conform de NIS/NPM-definities op basis van zelfrapportage door scholieren.

Van de mishandelde scholieren heeft bijna de helft ooit meer dan één vorm van mishandeling ervaren. Bijna een kwart (24%) van deze kinderen rapporteert twee vormen van mishandeling, bijna 13% drie, 5% vier en minder dan 1% zegt vijf (alle) vormen van mishandeling te hebben meegemaakt. Alle combinaties van typen mishandeling komen voor maar het vaakst worden fysiek geweld en psychologische agressie gecombineerd (bij 65 per 1.000 kinderen). Het is dus lastig de afzonderlijke typen mishandeling te beschrijven. Maar ook in de Scholierenstudie is seksueel misbruik binnen het gezin de minst frequente vorm van mishandeling. Verder zijn fysieke en psychologische agressie de meest voorkomende vormen van mishandeling gemeld

door de scholieren. Zo gaven 14 op de 1.000 scholieren aan minstens eenmaal in 2010 door een volwassene gedwongen te zijn naar de geslachtsdelen te kijken of aan te raken. In 45 op de 1.000 gevallen sloeg een ouder de jongere met de vuist of schopte hem of haar hard. Dat zijn zorgwekkend grote aantallen.

Studies naar de incidentie en prevalentie van kindermishandeling door middel van vragenlijsten leiden vanzelfsprekend tot hogere schattingen van kindermishandeling dan studies gebaseerd op informanten. Zo vonden Straus en collega's (1998) in een nationale Amerikaanse prevalentiestudie met de Conflict Tactics Scale Parent-Child (CTSPC) in 1995 een prevalentie van ernstige geweldpleging in het gezin van 49 op de 1.000 gevallen. In een andere, cross-culturele studie met de Conflict Tactics Scale (CTS) onder studenten in 17 landen vonden Straus en collega's (2004) een prevalentie van 570 per 1.000 respondenten die aangeven dat zij vóór hun twaalfde verjaardag regelmatig en veel door hun ouders werden geslagen (zie Van IJendoorn et al., 2007: Tabel 1.1 in hoofdstuk 1).

In scherp contrast met deze hoge prevalentiecijfers voor slechts één enkel type mishandeling staat het NIS-4 cijfer van 39,5 op de 1.000 gevallen van alle soorten kindermishandeling in 2005/2006, en ons prevalentiecijfer uit de informantenstudie van 34 op de 1.000 gevallen in 2010. In een meta-analyse van 331 prevalentiestudies naar seksueel misbruik was de overall prevalentie van de informantenstudies 4 per 1.000, terwijl volgens de zelfrapportage studies de prevalentie van seksueel misbruik 127 per 1.000 bedroeg (Stoltenborgh et al., 2011). Ergaapt dus niet alleen tussen onze prevalentiestudies een kloof maar wereldwijd is de kloof tussen prevalenties gebaseerd op informanten en op zelfrapportages opvallend groot. Wel moet hierbij worden opgemerkt dat in de groep scholieren die hebben meegedaan aan onze scholierenstudie VMBO-leerlingen enigszins oververtegenwoordigd zijn in vergelijking met de populatie. Aangezien lage opleiding een risicofactor is voor mishandeling (zie ook de paragraaf "Risicofactoren" hieronder) kan deze selectie geleid hebben tot een wat hogere prevalentieschatting voor de middelbare scholieren.

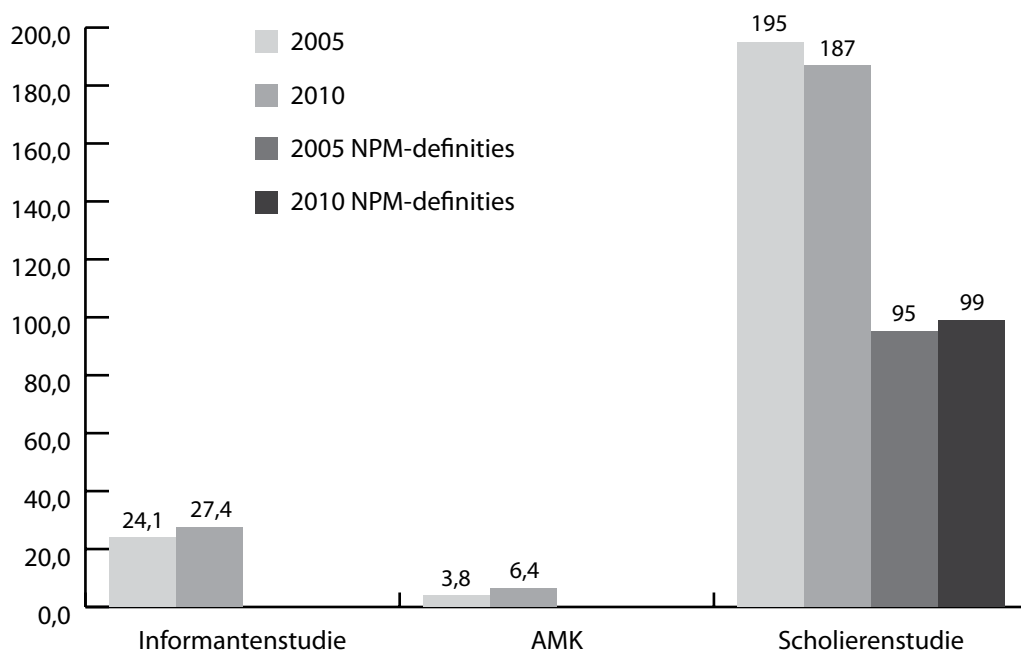
De kloof tussen gegevens gebaseerd op zelfrapportage en informanten wordt nog groter als we de prevalentieschatting uit de informantenstudie nemen van mishandeling onder 12-17-jarigen. Dan komen we op een aantal van 16.407 gevallen van mishandeling onder jongeren. Als we daarbij de meldingen van 12-17-jarigen bij het AMK optellen, is de prevalentieschatting voor 12-17-jarigen in Nederland 23.404 gevallen van mishandeling bij jongeren in 2010 en dat is 20 per 1.000 jongeren van 12-17 jaar. De prevalentieschatting op basis van zelfrapportages door scholieren is 99 per 1.000; dat is vijfmaal zo hoog.

Trend van 2005 naar 2010

We kunnen de veranderingen tussen 2005 en 2010 uitdrukken in percentages. Zo is de schatting van het aantal kinderen gemeld door de NPM-informanten gestegen van 24,1 per 1.000 naar 27,4 per 1.000 (dat is een stijging van 14%). Hierbij moeten we aantekenen dat in de NPM-2010 meer informantengroepen zijn betrokken hoewel het totale aantal informanten ongeveer gelijk is gebleven. Deze verandering maakt het lastig de toename helemaal of gedeeltelijk toe te schrijven aan werkelijke toename in het aantal slachtoffers van kindermishandeling over de afgelopen vijf jaar. Als we naar de AMK-gegevens kijken dan zien we een relatief veel grotere stijging: van 3,8 naar 6,4 per 1.000 kinderen (een stijging van 68% ten opzichte van 2005). Omdat de schattingen uit 2005 en 2010 gebaseerd zijn op enigszins gewijzigde methoden moeten we voorzichtig zijn met het aanduiden van trends over de afgelopen 5 jaar.

De informanten hebben in 2010 relatief wat meer emotionele mishandeling en emotionele en onderwijsverwaarlozing gerapporteerd. Ook bij de AMK's zijn in 2010 onderwijs/emotionele verwaarlozing en geweld in het gezin vaker gemeld dan in 2005. Verder zijn er bij de AMK's relatief minder gevallen van seksueel misbruik en fysieke verwaarlozing gemeld dan in 2005. Ook in de NIS-4 (2005/2006; Sedlak et al. 2010) zijn beduidend minder gevallen van seksueel misbruik gemeld ten opzichte van NIS-3 (1993; Sedlak & Broadhurst, 1996). Er is sprake van bijna een halvering van de prevalentie van seksueel misbruik in de Verenigde Staten (van 4,5 -> 2,4 per 1.000). Datzelfde geldt voor emotionele mishandeling (7,9 -> 4,1 per 1.000), terwijl het aantal gevallen van emotionele verwaarlozing bijna verdubbelde (8,7 -> 15,9 per 1.000; Sedlak et al., 2010). Getuige zijn van huiselijk geweld is een aparte categorie bij AMK-meldingen en maakt binnen de informantstudie (ook bij de NIS-4) deel uit van de categorie emotionele verwaarlozing. Gezien de forse stijgingen in deze categorieën is het van belang meer aandacht te besteden aan de preventie van geweld in gezinnen. Het effect van getuige te zijn van geweld tussen ouders of andere gezinsleden op de ontwikkeling van kinderen is aanzienlijk ook al is dat geweld indirect (Kitzmann, Gaylord, Holt, & Kenny, 2003).

Figuur 2.1. Schattingen van het aantal mishandelde kinderen per 1.000 in 2005 en 2010: informanten-, AMK- en scholierengegevens

Over de processen achter deze trends weten we nog weinig. In Nederland heeft kindermishandeling de afgelopen jaren in het brandpunt van de politieke belangstelling gestaan door parlementaire discussies over onze prevalentiestudie van 2005 en door de inrichting van een speciaal ministerie voor gezinsbeleid dat als een van zijn zwaartepunten de preventie van kindermishandeling had. Er is door het Ministerie voor Jeugd en Gezin een actief beleid gevoerd ter bestrijding van kindermishandeling, de RAAK benadering is geïntensiveerd, er zijn in diverse werksoorten protocollen gemaakt voor signalering en behandeling van kindermishandeling (bijvoorbeeld in de kinderopvang en in ziekenhuizen), en er is een begin gemaakt met de Centra voor Jeugd en Gezin. In de media heeft kindermishandeling veel aandacht gekregen, door toedoen van de politiek maar ook door de schandalen rond seksueel misbruik van kinderen in de Rooms-Katholieke kerk (commissie-Deetman), in de jeugdhulpverlening (commissie-Samson) en in de kinderopvang (commissie-Gunning).

Dit alles kan geleid hebben tot grotere aandacht voor symptomen van kindermishandeling bij professionals die werken met kinderen. Dat kan relatief meer meldingen door onze informanten en met name bij de AMK's tot gevolg hebben gehad, zelfs wanneer het feitelijke aantal gevallen van kindermishandeling in die periode onder invloed van beleid en preventieve hulpverlening is gedaald. Het kan echter ook gaan om een daadwerkelijk stijging van het aantal kinderen dat slachtoffer is van mishandeling. Verslechterde economische omstandigheden kunnen hierin een rol spelen. Wij, maar ook anderen hebben aangetoond dat armoede en werkloosheid risicofactoren zijn voor kindermishandeling (zie bijvoorbeeld Cicchetti & Valentino, 2006; Coulton, Crampton, Irwin, Spilsbury, & Korbin, 2007) alhoewel de huidige economische recessie niet in alle staten van de VS sterk geassocieerd is met kindermishandeling (Millett, Lanier, & Drake, 2011). Toch is het mogelijk dat de langzaam toenemende werkloosheid en armoede in Nederland een stijging van het aantal gevallen van kindermishandeling tot gevolg hebben gehad. Langere tijdreeksen met identieke prevalentiebepalingen (zoals bij de NIS in de Verenigde Staten het geval is) en soortgelijke prevalentiestudies in diverse Europese landen met verschillende economische omstandigheden en verschillend beleid ten aanzien van kindermishandeling zouden hier meer inzicht kunnen bieden.

Ook de zelfrapportages door de scholieren laten trends zien sinds 2006. Omdat in 2006 en 2010 dezelfde methoden zijn gebruikt is een vergelijking van de prevalentiecijfers hier meer verantwoord en nauwkeuriger. Toch is er minstens één beperking: in onze scholierenstudie is de spreiding over Nederland en over scholen beter gerealiseerd dan in 2005, toen het aantal scholen en klassen beduidend kleiner was (14 versus 29). Tegen deze achtergrond is het opmerkelijk hoezeer de prevalentiecijfers uit 2006 en 2010 convergeren. In 2006 gaven 195 per 1.000 jongeren aan dat ze in het afgelopen jaar enigerlei vorm van kindermishandeling hadden meegemaakt, terwijl in 2010 187 per 1.000 jongeren mishandeling rapporteerden. De twee prevalentiecijfers zijn niet significant verschillend van elkaar. Dat geldt ook voor de prevalentiecijfers op basis van de NPM-definities (95 en 99 per 1.000 jongeren in 2006 en 2010). Wel is gebleken dat zelfgerapporteerd seksueel misbruik is toegenomen en psychologische agressie door de ouders is afgenomen sinds 2006, maar juist deze categorie mishandeling wordt slechts door één vraag afgedekt en kan niet bogen op een solide empirische basis.

De resultaten van scholierenstudie laten dus geen stijging zien, waar dat bij het AMK en ook (maar in veel mindere mate) bij de informanten wel het geval is. Betere signalering van kindermishandeling door professionals kan een verklaring zijn van deze discrepantie. Alle maatregelen die de afgelopen jaren zijn genomen om kindermishandeling onder de aandacht van professionals te brengen kunnen hebben geleid tot een betere signalering en meer meldingen van kindermishandeling. Deze maatregelen bereiken de middelbare scholieren in Nederland in veel mindere mate en zullen dus nauwelijks een rol hebben gespeeld in de zelfrapportage van kindermishandeling. Uiteraard kunnen we niet anders dan speculeren over de redenen van toename van het aantal gemelde kinderen in de informantenstudie.

In ieder geval is er weinig reden tot optimisme over de ontwikkeling van de aantallen slachtoffers van kindermishandeling in de periode 2005-2010. We hebben geen aanwijzing gevonden dat dit aantal is verminderd. Daarvoor is blijkbaar meer nodig.

Risicofactoren

In verband met preventie zijn de met kindermishandeling verbonden risicofactoren van belang (zie Figuur 11.2 voor een overzicht van de risicofactoren). Over het algemeen wijken de gevonden risicofactoren in 2010 nauwelijks af van die in 2005. Onze NPM-2010 gegevens wijzen opnieuw uit dat in gezinnen met laag of zeer laag opgeleide ouders en in gezinnen waarin de ouders werkloos zijn kindermishandeling veel vaker optreedt dan op grond van landelijke verdelingen van deze kenmerken mag worden verwacht. Een zeer lage opleiding van ouders (geen afgeronde opleiding na het basisonderwijs) is ruim 8 keer meer vertegenwoordigd in de groep gezinnen met kindermishandeling dan op grond van het percentage zeer laag opgeleide ouders in de populatie mag worden verwacht. Ook werkloosheid is een belangrijk risico, met een sterk verhoogde kans op kindermishandeling bij werkloosheid van beide ouders in het gezin. In gezinnen met kindermishandeling is bijna 5 keer vaker sprake van werkloosheid van de ouders dan in doorsnee gezinnen.

Gezinsvorm speelt een rol van betekenis bij kindermishandeling. Net als in 2005 wijzen onze NPM-2010 gegevens uit dat éénoudergezinnen en grotere gezinnen een groter risico op kindermishandeling laten zien. Alleenstaand ouderschap vormt een belangrijk risico voor kindermishandeling. Het éénoudergezin komt 4,6 keer vaker voor in de groep gezinnen met kindermishandeling dan in de algemene populatie. Ook gezinsgrootte hangt samen met kindermishandeling. Grotere gezinnen, met drie of meer kinderen, zijn ruim 2 keer zo goed vertegenwoordigd in de groep gezinnen met kindermishandeling als het percentage in de bevolking zou doen verwachten. De risico's van éénoudergezinnen en grote gezinnen blijven bestaan als wordt gecontroleerd voor opleiding. Binnen de groep laag of zeer laag opgeleide gezinnen geven éénoudergezinnen en grote gezinnen een forse toename van het risico op kindermishandeling. Verder vormt alleenstaand ouderschap een extra risico op mishandeling bovenop werkloosheid.

Uit de AMK-gegevens blijkt ook dat éénoudergezinnen en grotere gezinnen zijn oververtegenwoordigd in de groep gezinnen waar mishandeling voorkomt. Hier komen éénoudergezinnen 4,3 keer vaker voor in de gezinnen die bij het AMK zijn gemeld dan in de algemene populatie. Grotere gezinnen, met drie of meer kinderen, zijn 2,4 keer vaker te vinden in de AMK-gezinnen in vergelijking met de algemene populatie. Wat gezinsvorm betreft convergeren NPM-2010 en AMK-registraties in de richting van een beduidend groter risico voor kindermishandeling bij alleenstaand ouderschap en grotere gezinnen. Verder bleek uit de AMK-

gegevens dat stiefgezinnen een risico vormen voor kindermishandeling. In de bij AMK's gemelde gezinnen was het percentage bijna 2 keer zo hoog als in de populatie. Dit risico blijft bestaan wanneer we controleren voor gezinsgrootte.

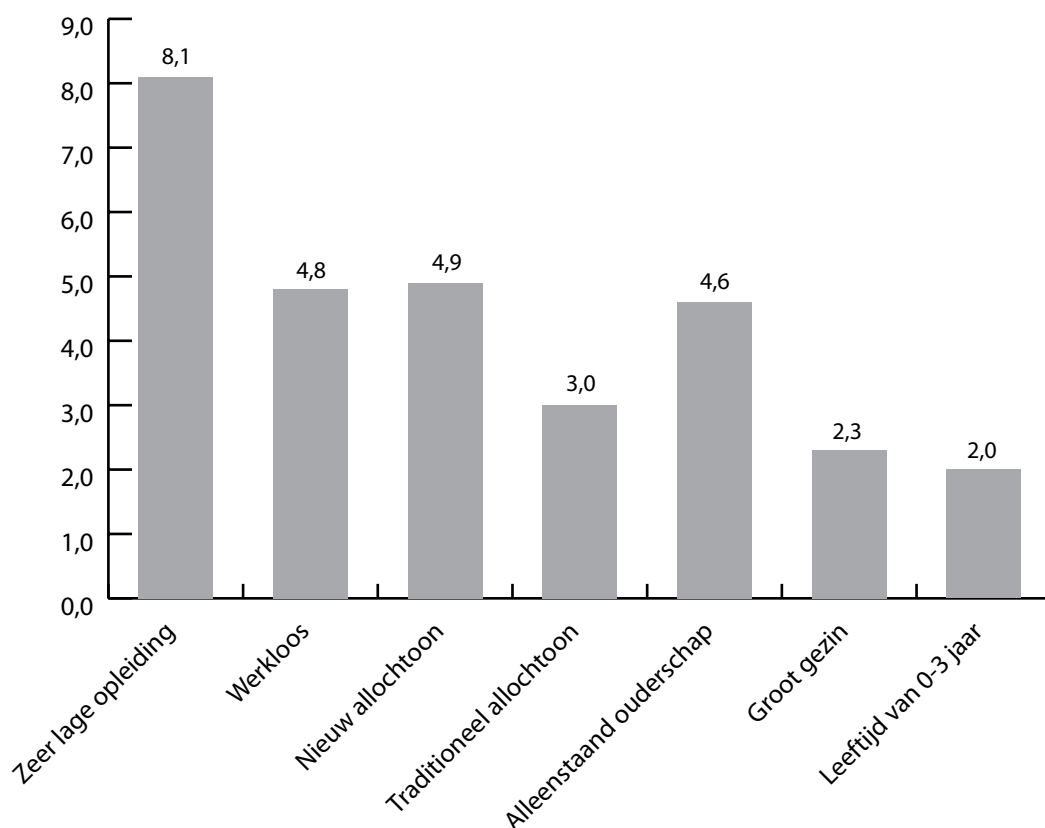
Overigens geldt dit verhoogd risico niet voor adoptiegezinnen zoals we ook naar aanleiding van NPM-2005 konden vaststellen (Van IJzendoorn et al., 2009). Integendeel, adoptiekinderen zijn ondervertegenwoordigd in vergelijking met de landelijke bevolking, en dat geldt zowel voor de NPM-2010 gegevens (er waren geen adoptiekinderen in de groep mishandelde kinderen en het percentage adoptiekinderen in de bevolking is 1,1%) alsook voor de AMK-gegevens (een 5,5 keer *kleiner* risico). Het totaal aantal adoptiekinderen in de populatie en het aantal mishandelde adoptiekinderen is echter dermate gering (zelfs afwezig in de NPM-groep) dat al te stellige uitspraken over adoptie als beschermende factor tegen kindermishandeling niet mogelijk zijn.

Wat de leeftijd van de kinderen betreft zagen we wel een verschil tussen de gegevens van de informanten en die van het AMK. In de informantenstudie bleken jonge kinderen (0-3-jarigen) een groter risico op mishandeling te lopen dan oudere kinderen. De AMK-gegevens wezen uit dat juist kinderen in de basisschoolleeftijd een groter risico op mishandeling hebben. Deze divergentie kan goed te maken hebben met het soort professionals dat kinderen van de verschillende leeftijden ziet. In onze informantenstudie waren consultatiebureau-artsen en -verpleegkundigen goed vertegenwoordigd. Zij werken met duidelijke screeningsprotocollen en zijn daardoor alert op het signaleren van kindermishandeling. Dat deze signaleringen wel gemeld werden binnen deze studie, maar grotendeels niet bij het AMK terecht komen kan komen doordat consultatiebureaus zelf een hulpverleningstraject in gang zetten. Daarentegen blijken kinderen in de basisschoolleeftijd wel vaker gemeld te worden bij het AMK in vergelijking met kinderen in de andere leeftijdsgroepen. Een van de verklaringen hiervoor kan zijn dat de professionals die voornamelijk met deze leeftijdsgroep te maken hebben (leerkrachten, buitenschoolse opvang, sportclubs, etcetera) zelf geen hulpverleningstraject in gang kunnen zetten en daarom eerder melden bij het AMK.

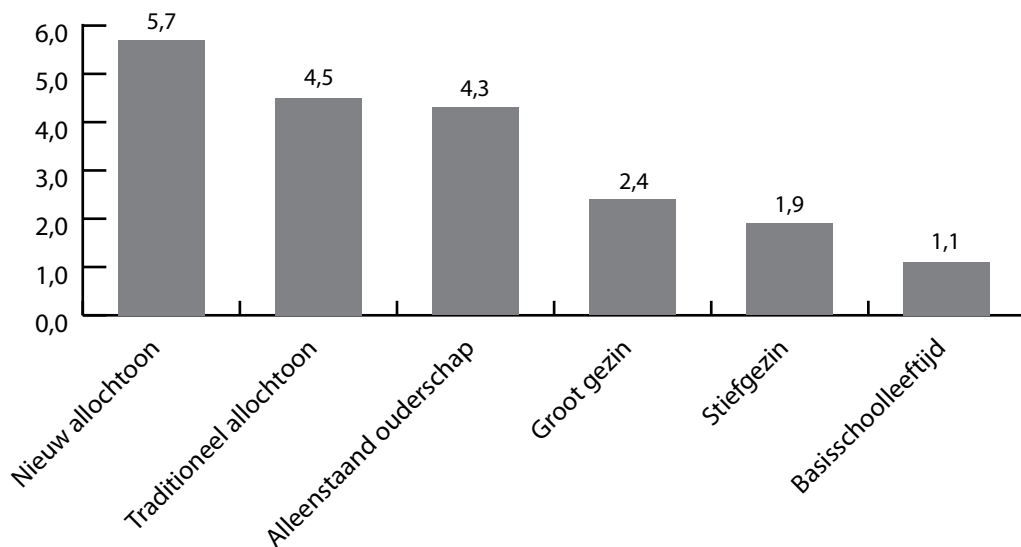
De risicofactoren voor kindermishandeling die in de scholierenstudie zijn gevonden komen grotendeels overeen met die op basis van de resultaten van de informantenstudie. Zo werd ook hier gevonden dat scholieren uit gezinnen met lage Sociaal Economische Status (SES; dit waren gezinnen waarin beide ouders werkloos waren en/of gezinnen die door de jongeren als niet zo rijk of helemaal niet rijk werden aangemerkt) een verhoogd risico hebben op mishandeling. Verder was ook een laag opleidingsniveau (van de jongeren in dit geval) een risicofactor. Daarnaast bleek dat, zoals ook het geval was in de informantenstudie, jongeren uit éénoudergezinnen een verhoogd risico hadden op mishandeling. Dit risico valt echter weg als gecontroleerd wordt voor de andere risicofactoren, zoals schooltype en SES.

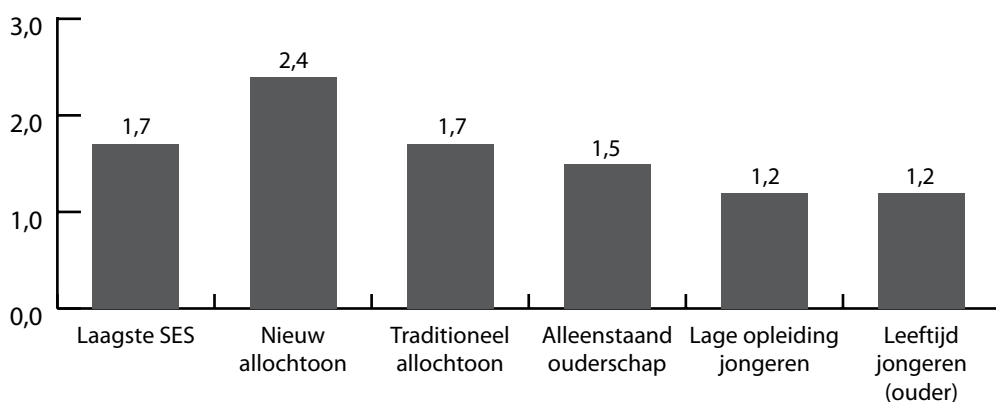
Ten slotte is er zowel in de informantenstudie alsook op basis van de AMK-gegevens en de scholierenstudie een sterke samenhang tussen kindermishandeling en etnisch-culturele achtergrond. Kindermishandeling komt vaker voor in gezinnen van allochtone herkomst dan mag worden verwacht op grond van hun aandeel in de Nederlandse bevolking. Autochtone kinderen zijn fors ondervertegenwoordigd in de groepen mishandelde kinderen, terwijl de allochtone kinderen fors oververtegenwoordigd zijn. Dat geldt voor kinderen van nieuw-allochtone herkomst en voor kinderen van traditioneel-allochtone herkomst. Hoewel alle vormen van mishandeling vaker dan verwacht optreden in gezinnen met een allochtone achtergrond, is die oververtegenwoordiging niet even groot voor alle vormen van kindermishandeling. Seksuele mishandeling, emotionele mishandeling, en fysieke verwaarlozing komen relatief minder vaak voor bij allochtone gezinnen, terwijl fysieke mishandeling en confrontatie met geweld in het gezin (vooral bij traditioneel-allochtonen) juist wat vaker voorkomen.

(a) Informantenstudie

(b) AMK

(c) Scholierenstudie

Figuur 2.2. Gezinsfactoren die de kans op kindermishandeling vergroten, relatieve risico's ('relative risks') in veelvoud van de verhoogde percentages kindermishandeling in de risicogroepen, zonder controle voor de overige risicofactoren. De relatieve risico's zijn berekend op basis van (a) de NPM-2010 informantengegevens, (b) de AMK-registraties over 2010 (niet voldoende informatie beschikbaar over SES en werkloosheid) en (c) de gegevens uit de scholierenstudie over 2010 (werkloosheid is hier een indicator van SES, over stiefgezinnen was niet voldoende informatie). Leeftijd jongeren in Figuur (c) is een continue variabele; daarom is de odds ratio in de figuur weergegeven.

Het verhoogd risico van een allochtone achtergrond voor kindermishandeling blijft bestaan ook als we controleren voor de andere risicofactoren groter gezin, alleenstaand ouderschap, of stiefgezin (AMK-gegevens). Als we het percentage allochtone gezinnen vergelijken *binnen* de groep grotere gezinnen, de éénoudergezinnen of de stiefgezinnen, dan blijkt de allochtone achtergrond telkens een extra bijdrage te blijven leveren aan de voorspelling van kindermishandeling, en dus niet volledig samen te vallen met één van deze andere risicofactoren. Toch is de hogere prevalentie van kindermishandeling in etnisch-culturele minderheden sterk afhankelijk van hun sociaal-economische status. Als we de laagste niveaus van opleiding (alleen een afgeronde basisschool, VMBO, of MAVO) nemen, en daarbinnen de verdeling van etniciteit vergelijken met de normverdeling van de NKPS, dan valt het risico van de traditioneel-allochtone gezinnen weg. Dit geldt echter niet voor de nieuwe etnisch-culturele minderheden: die groep is bij controle voor opleidingsniveau nog steeds 3,0 keer vaker vertegenwoordigd in de groep met kindermishandeling als in de landelijke verdeling. Ook in de scholierenstudie valt het effect voor traditioneel-allochtone gezinnen weg als gecontroleerd wordt voor andere risicofactoren zoals SES, alleenstaand ouderschap en schooltype. Dit is niet het geval voor kinderen met een nieuw allochtone achtergrond; deze groep heeft ook na controle voor andere risicofactoren een verhoogd risico op kindermishandeling.

Kortom: de samenhang van SES met kindermishandeling is vele malen sterker dan die van etnisch-culturele achtergrond, en bij constant houden van SES zien we geen significant verhoogd risico meer op kindermishandeling in de traditioneel-allochtone gezinnen in Nederland. Het verdwijnen van de invloed van etniciteit door rekening te houden met sociaal-economische status, is al eerder op andere terreinen gedemonstreerd. Zo vonden wij dat de beduidend lagere scores op gehechtheid en sensitiviteit in Afrikaans-Amerikaanse gezinnen in vergelijking tot die van blanke Amerikaanse gezinnen bijna geheel konden worden toegeschreven aan de lagere sociaal-economische status van eerstgenoemde groep (Bakermans-Kranenburg, Van IJendoorn, & Kroonenberg, 2004), en dat geldt voor meer studies op dit terrein (zie voor een overzicht Mesman, Van IJendoorn, & Bakermans-Kranenburg, in druk). Etniciteit moeten we niet verwarren met SES, culturele verschillen niet met inkomensverschillen.

Het verhoogde risico dat blijft bestaan in de groep nieuwe allochtonen, ook na controle voor andere risicofactoren is misschien te wijten aan de vluchtelingenstatus van een deel van deze groep. De gezinnen in de nieuw allochtone groep zijn afkomstig uit Afrika (uitgezonderd Marokko), Oost-Europa, Zuid- en Midden-Amerika en West-Azië (onder andere Irak, Iran, Afghanistan). Veel van deze gezinnen zullen getraumatiseerd aangekomen zijn in Nederland en ook in Nederland als asielzoeker aanzienlijk stressvolle gebeurtenissen meemaken (onzekerheid over verblijfsstatus, geen goede behuizing, etc.). Deze trauma's bij de ouders kunnen grote invloed hebben op de opvoeding van hun kinderen en kunnen zelfs resulteren in vormen van mishandeling (zie ook Euser et al., 2010, en Cyr et al., 2010).

Belangrijk om te vermelden bij de interpretatie van de risicofactoren is dat een oorzaak-gevolgrelatie niet kan worden vastgesteld op basis van de gegevens uit deze studie. We kunnen bijvoorbeeld niet zonder meer zeggen dat een lage opleiding de oorzaak is van kindermishandeling. Het is goed mogelijk dat andere factoren, zoals stress in het gezin hier een belangrijke mediërende en dus direct-causale rol in spelen. Verder is bekend dat ouders die in hun eigen jeugd slachtoffer zijn geweest van mishandeling, een groter risico lopen om zelf te gaan mishandelen dan ouders die deze ervaringen in hun jeugd niet hebben (zie Cicchetti & Valentino, 2006). Deze intergenerationele overdracht van mishandeling wordt deels in stand gehouden door de risicofactoren zoals die naar voren komen in de huidige studie. Mensen die mishandeling hebben ervaren in de jeugd lopen later bijvoorbeeld een groter risico op werkloosheid en armoede (Zielinski, 2009) en we zagen in de huidige studie dat deze factoren juist weer risicofactoren voor mishandeling zijn.

De risicofactoren voor kindermishandeling zijn niet nieuw of verrassend, maar behoren tot de gebruikelijke kenmerken van gezin en ouders die in dit verband doorgaans worden genoemd. Opvallend is de grote convergentie van de drie verschillende bronnen van informatie (informantenstudie, AMK en scholierenstudie) en de convergentie van de gegevens uit 2005 en 2010.

Beperkingen van de prevalentiestudies

Onze informantenstudie heeft beperkingen die ertoe leiden dat onze prevalentiecijfers schattingen zijn met een onzekerheidsmarge. Zo hebben we de informanten niet een grondige mondelinge instructie kunnen geven voor het gebruik van de registratieformulieren bij het vermoeden van kindermishandeling. Uit de NPM-2005 is gebleken dat de schriftelijke instructie leidt tot wat meer signaleringen van verwaarlozing met vermoedelijke schade. Niet alle beroepsgroepen bleken spontaan bereid tot medewerking. Vooral de middelbare scholen waren terughoudend. Ook in deze onderzoeksronde hebben we gemerkt dat juist de besturen en directies van scholen nogal eens blokkades opwerpen. We constateren ook nu weer dat ondanks het belang van de studie die op verzoek van de overheid is geïnitieerd, overheidsgefinancierde instellingen zoals scholen hun poorten gesloten willen en kunnen houden, zelfs voor onderzoek naar kindermishandeling. Welke invloed de non-respons op onze schattingen heeft gehad, kunnen we niet vaststellen. Non-respons kan zowel tot onderschatting leiden (juist non-respondenten hebben veel kindermishandeling te melden maar doen dat niet uit tijdgebrek of uit angst) als tot overschatting (juist non-respondenten zouden geen kindermishandeling te melden hebben, en vinden het dus niet de moeite waard om mee te doen).

Nog een andere beperking kan een rol spelen bij de schattingen van de prevalentie en van de omvang van de risico's. Dit betreft de NKPS vergelijkingsgroep. De NKPS steekproef waaraan de

verdelingscriteria voor de populatie zijn ontleend, kan uiteraard ook zelf gezinnen omvatten waarin kindermishandeling voorkomt. De NKPS gezinnen zijn niet 'opgeschoond' voor kindermishandeling, en verschillen met de groep NPM- of AMK- gezinnen met een mishandeld kind kunnen daardoor minder scherp zijn dan wanneer een gescreende steekproef zou zijn gebruikt (die overigens weer andere nadelen zou hebben). Daarbij komt dat de NKPS steekproef weliswaar de beste en meest representatieve steekproef van huishoudens is in Nederland maar niettemin toch een ondervertegenwoordiging kent van gezinnen uit de laagste milieus en met een allochtone achtergrond.

De methode van zelfrapportage over kindermishandeling door vragenlijsten voor te leggen aan scholieren in het middelbaar onderwijs heeft te kampen met verschillende bedreigingen van de (interne) validiteit. Zo kunnen respondenten uiteenlopende definities voor mishandeling hanteren bij rapportage van hun ervaringen of uiteenlopende connotaties hebben bij de gebeurtenissen waarover hen vragen worden gesteld. Verder is het autobiografisch geheugen geen objectieve registratie van de feiten uit het verleden. Een adolescent die de vorige dag een fors meningsverschil met zijn ouders heeft gehad, zal ongetwijfeld anders terugkijken op zijn ervaringen met diezelfde ouders in de periode daaraan voorafgaand dan een respondent die juist een goed gesprek met zijn ouders heeft gehad. Sociale wenselijkheid van antwoorden is niet makkelijk uit te sluiten hoewel in onze Scholierenstudie jongeren die mishandeling rapporteerden gemiddeld *lager* scoorden op de Sociale Wenselijkheidsschaal. Maar de validiteit van dergelijke schalen is ongewis.

Ten slotte is er willekeur in het bepalen van de grens tussen kindermishandeling en toegestane vormen van strenge discipline in de opvoeding. We hebben in de Scholierenstudie geprobeerd de meest strenge grens te trekken op grond van beoordelingen van vragen door experts en daarmee de prevalentie van kindermishandeling conform de NIS/NPM-definities volgens de potentiële slachtoffers zelf aangeduid. Dat aantal ligt nog steeds vijfmaal hoger dan de schatting voor dezelfde leeftijdsgroep van 12-17 jarigen in de informantenstudie (20 per 1.000 in vergelijking tot 99 per 1.000 in de Scholierenstudie).

Er kunnen vijf verschillende niveaus in de ijsberg van kindermishandeling worden onderscheiden (Creighton, 2002). Van deze vijf niveaus hebben we de eerste drie en de laatste in onze prevalentiestudies betrokken: (1) gevallen gemeld bij AMK's; (2) gevallen gemeld bij andere overheidsinstanties (bijv. politie, rechtbank); (3) gevallen gemeld door professionals die niet tot een justitiële instantie behoren (bijv. scholen, dagopvang, ziekenhuizen, consultatiebureaus, sociale voorzieningen, geestelijke gezondheidszorg); (4) gevallen bekend binnen de maatschappij (buren, gezinsleden, familieleden) die niet gemeld worden bij 1 of 2; en (5) alle overige, onbekende gevallen van kindermishandeling. Dit laatste niveau kan eigenlijk niet goed langs objectieve weg in een informantenstudie worden betrokken, vandaar dat we dit niveau hebben onderzocht in de Scholierenstudie. Het vierde niveau zou in een volgende ronde kunnen

worden meegenomen door bijvoorbeeld buurtgenoten onder de garantie van geheimhouding gevallen van kindermishandeling te laten melden die (nog) niet bekend zijn bij professionals of instanties. Over de ethische toelaatbaarheid van een dergelijke aanpak zal vooraf grondig moeten worden nagedacht.

Preventieve interventies

In de eerste plaats is kindermishandeling een sociaal-maatschappelijk probleem. De sterkste voorspellers van kindermishandeling zijn opleiding en werk. Effectief scholings- en werkgelegenheidsbeleid dat uitval van ouders uit de maatschappij voorkomt zal naar verwachting ook de prevalentie van kindermishandeling doen verminderen. We kunnen met prevalentiestudies geen causaal verband aantonen tussen risicofactoren en kindermishandeling. Maar maatschappelijke uitsluiting en verpaupering door een afgebroken opleiding of door werkloosheid drukken hun stempel op het gezinsleven. Isolement is vaak genoemd als kenmerk van gezinnen waarin geweld voorkomt (zie Cicchetti & Valentino, 2006). De beschikbaarheid van kosteloze kinderopvang van hoge kwaliteit betekent verbreding van het netwerk van opvoeders rond het kind en vergroting van de mogelijkheden voor ouders met elkaar en met professionele opvoeders in contact te komen. Uiteraard zullen alle vormen van verwaarlozing, seksueel misbruik en mishandeling van de kinderen in de kinderopvang en andere organisatorische verbanden (kerk, sport, verenigingsleven) uitgesloten moeten worden, niet alleen door protocollen maar ook door (controle op de) naleving ervan.

Opleiding en werk lijken belangrijker dan etnisch-culturele achtergrond, want als we controleren voor het laagste opleidingsniveau dan blijkt in allochtone gezinnen eigenlijk nauwelijks meer sprake van een verhoogd risico op kindermishandeling, zeker niet in traditioneel-allochtone gezinnen. Zoals we ook in ons vorige rapport over de prevalentiestudie NPM-2005 schreven spelen bij gezinnen van nieuw-allochtone herkomst, veelal gevlucht uit Afrikaanse of Oost-Europese landen, mogelijk andere factoren een rol, zoals traumatische ervaringen van de ouders opgedaan in het land van herkomst waarbij therapeutische hulp noodzakelijk is om intergenerationale overdracht van geweld te voorkomen.

In de tweede plaats is kindermishandeling een gezinsprobleem. Kindermishandeling vindt relatief vaak plaats in gezinnen met alleenstaande ouders en in grotere gezinnen. We veronderstellen dat dit samenhangt met overbelasting ook omdat de mishandeling doorgaans verwaarlozing is. Deze gezinnen hebben ondersteuning nodig bij hun moeilijke taak kinderen in stressvolle omstandigheden toch goed groot te brengen. Preventieve interventies zoals die bij adoptieouders sinds jaar en dag verplicht zijn en door de adoptieouders zeer worden gewaardeerd (Juffer, Bakermans-Kranenburg & Van IJzendoorn, 2008) zouden ook in deze risicogroepen belangrijke steun kunnen bieden aan jonge ouders.

Een van de weinige preventieve interventies waarvan de effectiviteit in Nederland in gerandomiseerde experimenten empirisch is vastgesteld, is de Video-feedback to promote Positive Parenting and Sensitive Discipline (VIPP-SD, Juffer, Bakermans-Kranenburg, & Van IJzendoorn, 2008). De VIPP-SD is in Nederland de enige methode die door de erkenningscommissie van het NJI als bewezen effectief is beoordeeld (Erkeningscommissie NJI, 2010). Deze interventie is interactiegericht, relatief kortdurend (6 sessies van ongeveer een uur), gericht op verhoging van de ouderlijke sensitiviteit en verbetering van het stellen van grenzen (disciplineren). De VIPP-SD benadering is inmiddels ook succesvol ingezet in een gerandomiseerd experiment met gezinnen waarin kindermishandeling zich voordeed (Moss et al., 2011). De interventie bleek effectief in het verhogen van ouderlijke sensitiviteit en het verbeteren van de gehechtheidsrelatie met het kind, een belangrijke buffer tegen mishandeling. De VIPP aanpak zou bijvoorbeeld via het unieke systeem van consultatiebureaus in Nederland breed kunnen worden ingezet. Zonder een dergelijke gezinsgerichte benadering zullen individuele behandelmethoden als TF-CBT (Trauma Focused Cognitive Behavioral Therapy) en EMDR (Eye Movement Desensitization and Reprocessing) (Gezondheidsraad, 2011) bedreigde kinderen op termijn te weinig te bieden hebben (Stein et al., 2006).

Overigens zou preventief beleid zich niet alleen op gezinnen moeten richten die gekenmerkt worden door de diverse risicofactoren. De risicofactoren hangen samen met een verhoogd aantal slachtoffers van kindermishandeling maar ze verklaren soms bescheiden porties van de verschillen tussen aan- of afwezigheid van kindermishandeling. Ook in andere gezinnen die niet in de risicocategorieën vallen vindt kindermishandeling plaats. Meer aandacht voor universele preventie door ondersteuning van alle jonge ouders bij hun lastige opvoedingstaak heeft ook als voordeel dat gezinnen met specifieke kenmerken zich niet gestigmatiseerd hoeven voelen bij gebruik van de gezinsondersteuning, bijvoorbeeld in de vorm van oudercursussen op basis van videofeedback.

Herhaald pleidooi voor herhaalde prevalentietingen in Europees verband

Een herhaalde monitor van kindermishandeling geeft een steeds betrouwbaarder beeld van de prevalentie van kindermishandeling, en kan uitgangspunt zijn om de invloed van overheidsbeleid, van gewijzigde bevolkingsamenstelling, of van veranderde mentaliteit bij ouders om geweld in het gezin te registreren. In Europees verband is het vanzelfsprekend dat schommelingen in het economisch klimaat per land nauwkeurig worden bijgehouden. Waarom is een Europese monitor op het welzijn van kinderen, en in het bijzonder op de ernstigste bedreiging ervan, te weten kindermishandeling, niet even vanzelfsprekend? De Amerikaanse overheid financiert nu al enkele tientallen jaren de kostbare herhaalde metingen van de NIS via het United States Department of Health and Human Services. Als de systematische NPM-2010 aanpak in meer landen van de Europese Unie zou worden ingevoerd, kunnen we meer inzicht krijgen in de effecten van

nationaal sociaal-economisch en gezinsbeleid op de prevalentie van kindermishandeling. Om een dergelijke systematische aanpak te laten slagen is het verder essentieel dat we steeds recente cijfers over de verdeling van bepaalde factoren in de Nederlandse populatie ter beschikking hebben. Idealiter zou het CBS gegevens over opleiding, werkloosheid, etniciteit, leeftijd en andere kenmerken op gezinsniveau moeten leveren.

Conclusie: geen daling

Kortom, de prevalentiestudies laten zien dat een groot aantal kinderen en jeugdigen wordt mishandeld. De informantstudie en vooral de AMK-registraties laten een stijging zien vergeleken met de eerste prevalentiestudies in 2005, met name in onderwijs- en emotionele verwaarlozing en getuige zijn van geweld in het gezin. Er werd geen verschil gevonden tussen 2006 en 2010 in het aantal scholieren dat zelf rapporteert te zijn mishandeld.

De combinatie van deze uitkomsten wijst er misschien op dat door intensievere politieke en publieke aandacht voor kindermishandeling van de laatste jaren professionals alerter zijn geworden op kindermishandeling en de signalen ervan beter onderkennen en eerder rapporteren maar dat het feitelijk aantal slachtoffers van kindermishandeling gelijk is gebleven. Ook de risicofactoren zijn ongeveer dezelfde gebleven, te weten zeer lage opleiding, werkloosheid, nieuw-allochtone herkomst, alleenstaand ouderschap en een groter gezin.

Helaas heeft meer aandacht voor kindermishandeling in beleidsmatige en preventieve zin niet geleid tot een merkbare daling in aantallen slachtoffers. Wellicht is er meer tijd nodig om veranderd beleid te zien uitmonden in een vermindering van kindermishandeling en afname van emotionele verwaarlozing en geweld in het gezin. Daarnaast zijn structurele investeringen in een krachtiger aanpak wenselijk, door opvoedingsondersteuning voor ouders in het eerste jaar als voorbereiding op geweldloos ouderschap algemeen te maken.

Referenties

AMK (2010). *Advies- en Meldpunten Kindermishandeling. Overzicht 2010.*

<http://www.jeugdzorgnederland.nl/contents/documents/jaarverslag-amk-2010.pdf>.

Bakermans-Kranenburg, M.J., & Van IJzendoorn, M.H. (2007) Research review: Genetic vulnerability or differential susceptibility in child development: the case of attachment. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48, 1160-1173.

Bakermans-Kranenburg, M.J., & Van IJzendoorn, M.H. (2011). Differential susceptibility to rearing environment depending on dopamine-related genes: New evidence and a meta-analysis. *Development and Psychopathology*, 23, 39-52.

Bakermans-Kranenburg, M. J., Van IJzendoorn, M. H., & Kroonenberg, P. M. (2004). Differences in attachment security between African-American and White children: ethnicity or socio-economic status? *Infant Behavior and Development*, 27, 417-433.

Belsky, J., Bakermans-Kranenburg, M.J., & Van IJzendoorn, M.H. (2007). For better and for worse: Differential susceptibility to environmental influences. *Current directions in psychological science*, 16, 300-304.

Caspi, A., McClay, J., Moffit, T.E., Mill, J., Martin, J., Craig, I.W., Taylor, A., & Poulton, R. (2002). Role of genotype in the cycle of violence in maltreated children. *Science*, 297, 851-854.

Ceelen, T. (2007). Probleemgedrag bestrijden via hechtingsstrategie. *Jeugd en Co Kennis*, 1, 106-107.

Cicchetti, D., & Valentino, K. (2006). An ecological transactional perspective on child maltreatment: Failure of the average expectable environment and its influence upon child development. In D. Cicchetti & D. J. Cohen (Eds.), *Developmental Psychopathology (2nd ed.): Risk, Disorder, and Adaptation (Vol. 3)*, 129-201. New York, New York: Wiley.

Coulton, C.J., Crampton, d.S., Irwin, M., Spilsbury, J.C., & Korbin, J.E. (2007). How neighborhoods influence child maltreatment: A review of the literature and alternative pathways. *Child Abuse & Neglect*, 31, 1117-1142.

Creighton, S. J. (2002). Recognising changes in incidence and prevalence. In: Browne, K. D., Hanks, H., Stratton, P. and Hamilton, C. (Eds). *Early prediction and prevention of child abuse. A handbook*. Chichester: Wiley.

Cyr, C., Euser, E.M., Bakermans-Kranenburg, M.J., & Van IJzendoorn, M.H. (2010). Attachment security and disorganization in maltreating and high-risk families: A series of meta-analyses. *Development and Psychopathology*, 22, 87-108.

Ellis, B.J., Boyce, W.T., Belsky, J., Bakermans-Kranenburg, M.J., & Van IJzendoorn, M.H. (2011). Differential susceptibility to the environment: An evolutionary–neurodevelopmental theory. *Development and Psychopathology*, *23*, 7-28.

Erkenningscommissie Interventies Deelcommissie jeugdzorg en psychosociale/pedagogische preventie. (2010). Video-feedback Intervention to Promote Positive Parenting and Sensitive Discipline. *Databank Effectieve Jeugdinterventies, Nederlands Jeugd Instituut*. Op 15 april 2011 gedownload van www.nji.nl.

Euser, E.M., Van IJzendoorn, M.H., Prinzie, P., & Bakermans-Kranenburg, M.J. (2010). Prevalence of child maltreatment in the Netherlands. *Child Maltreatment*, *15*, 5-17.

Gezondheidsraad (2011). *Behandeling van de gevolgen van kindermishandeling*. Den Haag: Gezondheidsraad; publicatienr. 2011/11.

Jaffee, S.R., Caspi, A., Moffit, T.E., Polo-Thomas, M., & Price, T.S. (2004). The limits of child effects: Evidence for genetically mediated child effects on corporal punishment but not on physical maltreatment. *Developmental Psychology*, *40*, 1047-1058.

Juffer, F., Bakermans-Kranenburg, M.J., & Van IJzendoorn, M.H. (Eds.) (2008). *Promoting Positive Parenting: An attachment-based intervention*. Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum.

Kitzmann, K.M., Gaylord, N.K., Holt, A.R., & Kenny, E.D. (2003). Child witnesses to domestic violence: A meta-analytic review. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *71*, 339-352.

Lamers-Winkelmann, F., Slot, N.W., Bijl, B., & Vijlbrief, A.C. (2007). *Scholieren over mishandeling: Resultaten van een landelijk onderzoek naar de omvang van kindermishandeling onder leerlingen van het voortgezet onderwijs*. PI Research, Vrije Universiteit Amsterdam, Faculteit der Psychologie en Pedagogiek, WODC.

McGowan, P.O., Sasaki, A., D'Alessio, A.C., Dymov, S., Laboné, B., Szyf, M., Turecki, G., & Meaney, M.J. (2009). Epigenetic regulation of the glucocorticoid receptor in human brain associates with childhood abuse. *Nature Neuroscience*, *12*, 342-248.

Meaney, M.J. (2010). Epigenetics and the biological definition of gene x environment interactions. *Child Development*, *81*, 41-79.

Mesman, J., Van IJzendoorn, M.H., & Bakermans-Kranenburg, M.J. (in druk). Unequal in opportunity, equal in process: Parental sensitivity promotes positive child development in ethnic minority families. *Child Development Perspectives*.

Millett, L., Lanier, P., & Drake, B. (2011). Are economic trends associated with child maltreatment? Preliminary results for the recent recession using state level data. *Children and Youth Services Review*, 33, 1280-1287.

Moss, E., Dubois-Comtois, K., Cyr, C., Tarabulsy, G.M., St-Laurent, D., & Bernier, A. (2011). Efficacy of a home-visiting intervention aimed at improving maternal sensitivity, child attachment, and behavioral outcomes for maltreated children: A randomized control trial. *Development and Psychopathology* 23, 195–210.

Out, D., Pieper, S., Bakermans-Kranenburg, M.J., & Van IJzendoorn, M.H. (in press). Physiological reactivity to infant crying: A behavioral genetic study. *Genes, Brain & Behavior*, 9, 868-876.

Sedlak, A.J., & Broadhurst, D.D. (1996). *The third national incidence study of child abuse and neglect (NIS-3). Final report*. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services.

Sedlak, A.J., Mettenburg, J., Basena, M., Petta, I., McPherson, K., Greene, A., & Li, S. (2010). *Fourth National Incidence Study of Child Abuse and Neglect (NIS-4): Report to Congress*. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families.

Sroufe, L.A., Egeland, B., Carlson, E., & Collins, W.A. (2005). *The development of the person: The Minnesota study of risk and adaptation from birth to adulthood*. New York: Guilford.

Stein, A., Woolley, H., Senior, R., Hertzmann, L., Lovel, M., Lee, J., et al. (2006). Treating disturbances in the relationship between mothers with bulimic eating disorders and their infants: A randomized, controlled trial of video feedback. *American Journal of Psychiatry*, 163, 899–906.

Stoltenborgh, M., Van IJzendoorn, M.H., Euser, E.M., & Bakermans-Kranenburg, M.J. (2011). A global perspective on child sexual abuse: Meta-analysis of prevalence around the World. *Child Maltreatment*, 16, 79-101.

Straus, M.A. (2004). Cross-Cultural Reliability and Validity of the Revised Conflict Tactics Scales: A Study of University Student Dating Couples in 17 Nations. *Cross-cultural Research*, 38, 407-432.

Straus, M.A., Hamby, S., Finkelhor, D., Moore, D.W., & Runyan, D. (1998). Identification of child maltreatment with the Parent-Child Conflict Tactics Scales: development and psychometric data for a national sample of American parents. *Child Abuse & Neglect*, 22, 249-270.

Van Harmelen, A.L., Van Tol, M.J., Van Der Wee, N.J.A., Veltman, D., J., Aleman, A., Spinhoven, P., Van Buchem, M.A., Zitman, F.G., Penninx, B.W.J.H., & Elzinga, B.M. (2010). Reduced medial prefrontal cortex volume in adults reporting emotional maltreatment. *Biological Psychiatry*, 68, 832-838.

Van IJzendoorn, M.H., Bakermans-Kranenburg, M.J., & Alink, L.R.A. (2010). *Intergenerational transmission of maltreatment: A multiplex multigenerational and case-control-family design*. Leiden: Universiteit Leiden, Profileringsgebied Health, Prevention, and the Human Life Cycle (interne publicatie).

Van IJzendoorn, M.H., Bakermans-Kranenburg, M.J., & Mesman, J. (2008). Dopamine system genes associates with parenting in the context of daily hassles. *Genes, Brain and Behavior*, 7, 403-411.

Van IJzendoorn, M.H., Caspers, K., Bakermans-Kranenburg, M.J., Beach, S.R.H., & Philibert, R. (2010). Methylation matters: Interaction between methylation density and serotonin transporter genotype predicts unresolved loss or trauma. *Biological Psychiatry*, 68, 405-407.

Van IJzendoorn, M.H., Euser, E.M., Prinzie, P., Juffer, F., & Bakermans-Kranenburg, M.J. (2009). Elevated risk of child maltreatment in families with stepparents but not with adoptive parents. *Child Maltreatment*, 14, 369-375.

Van IJzendoorn, M.H., Prinzie, P.J., Euser, E.M., Groeneveld, M.G., Brilleslijper-Kater, S.N., Van Noort-Van der Linden, A.M.T., Bakermans-Kranenburg, M.J., Juffer, F., Mesman, J., Klein Velderman, M., & San Martin Beuk, M. (2007). *Kindermishandeling in Nederland anno 2005: De nationale prevalentiestudie mishandeling van kinderen en jeugdigen (NPM-2005)*. Leiden: Casimir Publishers.

Zielinski, D S. (2009). Child maltreatment and adult socioeconomic well-being. *Child abuse & neglect*, 33, 666-678.